

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри міжнародного
та приватного права Київського університету права**

Національної академії наук України Ващинця Івана Івановича

**на дисертацію Сухана Станіслава Станіславовича на тему «Правове
регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах
України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Дисертаційне дослідження «Правове регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах України» в умовах глибоких трансформацій національної правової системи є безсумнівно актуальним. З одного боку, триває процес рекодифікації цивільного законодавства, у межах якого переглядаються підходи до регулювання особистих немайнових і майнових прав, у тому числі прав інтелектуальної власності, та їх адаптації до викликів цифрової економіки й інноваційної діяльності. З іншого боку, реформування трудового законодавства об'єктивно вимагає переосмислення правового режиму результатів інтелектуальної, творчої діяльності, створених працівниками в межах трудових правовідносин, і узгодження відповідних норм цивільного й трудового права.

Важливим контекстом обраної теми є процес гармонізації вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності. Виконання міжнародних зобов'язань, закріплених, зокрема, у договорах про асоціацію та інтеграцію до внутрішнього ринку ЄС, передбачає не лише формальне наближення законодавства, але й запровадження ефективних

механізмів реалізації та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. У цьому контексті питання правового режиму службових об'єктів інтелектуальної власності, розподілу прав інтелектуальної власності між працівником і роботодавцем, гарантій справедливої винагороди за створені об'єкти набувають особливої гостроти та потребують комплексного наукового опрацювання.

Слід також зазначити, що чинне правове регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах є фрагментарним і подекуди суперечливим. Відсутність належної деталізації механізмів набуття, реалізації та захисту прав на службові об'єкти, а також практична можливість роботодавця визначати умови розподілу прав і розмір винагороди можуть порушувати справедливий баланс інтересів працівника і роботодавця. Це негативно впливає як на правову визначеність, так і на мотивацію працівників до творчої та інноваційної діяльності в межах трудових відносин.

За таких умов наукове дослідження Сухана С.С., спрямоване на комплексний аналіз правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, виявлення прогалин і колізій, а також вироблення моделі розподілу й захисту прав між працівником та роботодавцем з урахуванням іноземного досвіду та права ЄС, видається своєчасним і значущим. Результати дисертації можуть бути використані у нормотворчій діяльності в процесі рекодифікації цивільного законодавства та оновлення трудового законодавства, у правозастосовній практиці судів, а також при розробленні договорів і локальних нормативних актів роботодавців. Це надає темі дослідження не лише теоретичного, але й практичного значення для подальшого розвитку правового регулювання інтелектуальної власності в Україні.

Виконання здобувачем поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності слід оцінити як належні та такі, що відповідають вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». У дисертації послідовно реалізовано мету та завдання дослідження, коректно обрано й застосовано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи

(формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний тощо), що забезпечило логічність побудови роботи, внутрішню узгодженість її положень і обґрунтованість отриманих висновків.

Здобувач продемонстрував уміння формулювати наукову проблему, виокремлювати дискусійні аспекти правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, працювати з національним та іноземним законодавством, судовою практикою й науковими джерелами, а також здійснювати їх критичний аналіз. Характер і рівень опрацювання матеріалу свідчать про достатнє оволодіння методологією наукових досліджень у галузі права, здатність самостійно проводити комплексні теоретико-правові дослідження та отримувати результати, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження Сухана С.С. відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Робота характеризується достатньою глибиною теоретико-правового аналізу, коректним використанням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, широким залученням національного законодавства, міжнародно-правових актів, норм іноземного права та наукових джерел, що забезпечує аргументованість сформульованих висновків і пропозицій. Попри наявність окремих дискусійних моментів, вони не знижують загального наукового рівня дослідження, а радше свідчать про прагнення дисертанта до постановки й вирішення складних, методологічно й практично значущих проблем.

Наукові публікації здобувача відображають основні результати дисертації, оприлюднені у фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого Міністерством освіти і науки України, та апробовані на науковій конференції. За змістом і рівнем опрацювання проблематики вони відповідають тематичному спрямуванню дисертації, демонструють здатність автора до самостійного наукового аналізу, формулювання власної позиції та її аргументованого

обґрунтування. Сукупність дисертації та пов'язаних із нею публікацій дає підстави зробити висновок про належний науковий рівень проведеного дослідження та достатню наукову кваліфікацію здобувача.

Достовірність і наукова новизна результатів дослідження полягають у тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням, в якому виявлено теоретичні та практичні проблеми правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах і запропоновано шляхи їх вирішення.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Сухана С.С. дає підстави стверджувати, що в роботі на підставі проведеного автором ґрунтовного наукового дослідження висунуто й обґрунтовано низку положень, висновків та ідей, рівень розробки яких дозволяє кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.

До положень дисертації, які, безсумнівно, характеризуються елементом новизни та, на думку опонента, допомагають вирішити низку важливих і практичних проблем, слід віднести такі.

Заслуговує на увагу запропонований дисертантом напрям удосконалення правового регулювання прав інтелектуальної власності шляхом прийняття спеціального законодавства щодо службових об'єктів інтелектуальної власності. Питання правового режиму службових об'єктів права інтелектуальної власності вже тривалий час є предметом наукових дискусій. Дисертант не обмежується констатацією існуючих проблем, а пропонує концептуально цілісне бачення їх вирішення, що свідчить про належний рівень наукової новизни та самостійності дослідження.

Наукова новизна відповідних пропозицій полягає у системному підході до визначення правового режиму службових об'єктів з урахуванням балансу інтересів працівника як творця та роботодавця як суб'єкта організації творчого процесу з метою підвищення залучення учасників трудових відносин до створення об'єктів права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору. Дисертантом обґрунтовано доцільність кодифікованого врегулювання зазначених правовідносин у межах окремого спеціального акта,

що дозволяє усунути фрагментарність чинного законодавства та підвищити рівень правової визначеності. Запропонований підхід враховує потреби інноваційної економіки та може стати належною нормативною основою для формування ефективного механізму розподілу прав інтелектуальної власності на службові об'єкти, стимулювання творчої активності працівників.

Цікавим є аналіз дисертанта положень Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», результатом якого є висновок про відсутність достатніх підстав вважати результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт як такі об'єктами права інтелектуальної власності. Цей підхід видається обґрунтованим, оскільки дисертант послідовно розмежує власне результати наукової діяльності як процесу (дані, звіти, інформацію) та охороноздатні об'єкти права інтелектуальної власності, що відповідає сучасним доктринальним підходам. У роботі логічно показано, що сам по собі факт виконання науково-дослідних робіт у межах відповідного закону ще не трансформує їх результат в охоронюваний об'єкт права інтелектуальної власності без дотримання встановлених критеріїв охороноздатності.

Позитивно слід оцінити й те, що дисертант не обмежується констатацією недоліків чинного законодавства, а й здійснює детальний аналіз змісту норм Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» крізь призму практичних потреб учасників трудових відносин у науковій сфері. Обґрунтовується, що нечіткість законодавчого визначення правового режиму результатів наукової діяльності ускладнює розподіл прав та відповідальності між роботодавцем і працівником, що, своєю чергою, створює ризики для належного оформлення прав на потенційні об'єкти права інтелектуальної власності. Запропоновані у дисертації висновки мають прикладний характер і можуть бути враховані при подальшому вдосконаленні спеціального законодавства у сфері науки.

Слушними видаються висновки дисертанта щодо правової природи та змісту Закону України «Про науково-технічну інформацію», зокрема, у частині розмежування інформації як такої та результатів інтелектуальної, творчої

діяльності. У роботі переконливо показано, що правовий режим науково-технічної інформації не може автоматично прирівнюватися до режиму об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки інформація в широкому розумінні не завжди відповідає вимогам, встановленим для охороноздатних результатів. Така аргументація дозволяє усунути наявні у практиці ототожнення, які призводять до неправильної кваліфікації об'єктів та помилок у договірному оформленні прав.

Слід підтримати й те, що дисертант, аналізуючи співвідношення згаданих законів із нормами законодавства про інтелектуальну власність, пропонує послідовне концептуальне розмежування сфер їх дії. У роботі вмотивовано доводиться необхідність узгодження положень законів «Про наукову та науково-технічну діяльність» і «Про науково-технічну інформацію» з Цивільним кодексом України та спеціальними актами у сфері інтелектуальної власності з метою уникнення колізій і дублювання правових режимів.

Положення дисертації, присвячені переосмисленню ролі держави як суб'єкта прав інтелектуальної власності, заслуговують на позитивну оцінку з огляду на їх сучасний, концептуально вивіреним характер. Дисертант відійшов від формального розуміння держави лише як регулятора у сфері інтелектуальної власності та обґрунтовує її багатофункціональну роль - роботодавця, замовника досліджень, інвестора та суб'єкта майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, створені за рахунок бюджетних коштів. Таке бачення дає змогу по-новому осмислити баланс приватних і публічних інтересів у цій сфері та підвищує актуальність дослідження в контексті розбудови інноваційної моделі економіки.

Схвально слід оцінити широке та послідовне залучення дисертантом іноземного досвіду, зокрема законодавства Німеччини, Франції, Чехії, Болгарії, Великої Британії, США та інших, а також права Європейського Союзу у дисертаційному дослідженні. Таке широке порівняльно-правове підґрунтя дозволяє не лише чіткіше виявити прогалини й суперечності національного законодавства, а й окреслити можливі напрями його гармонізації з підходами, які продемонстрували свою ефективність у правопорядках держав-членів ЄС та

інших розвинених країн. Використання актів права ЄС та іноземної судової практики надає дослідженню додаткової аргументативної сили і підвищує рівень його наукової обґрунтованості.

У цьому контексті слід також відзначити пропозицію дисертанта про запровадження права *sui generis* на об'єкти, що охоплюються режимом комерційної таємниці. Запропонований підхід видається теоретично виваженим і таким, що відповідає сучасним тенденціям розвитку права інтелектуальної власності. Автор обґрунтовує необхідність відходу від фрагментарного регулювання нерозкритої інформації через загальні норми цивільного і трудового законодавства та підкреслює доцільність формування самостійного, цілісного правового режиму, який би забезпечував належний баланс інтересів роботодавця, працівника та інших учасників обороту. Запропонований підхід узгоджується також з логікою права ЄС, у межах якого вже застосовуються конструкції прав стосовно окремих результатів інтелектуальної та інформаційної діяльності, що не підпадають під класичні режими об'єктів права інтелектуальної власності.

Загалом наукові результати, викладені у дисертації Сухана С.С., відповідають заявленій темі, меті та завданням дослідження. У роботі послідовно розглянуто коло питань, пов'язаних із правовим режимом об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, особливостями реалізації та захисту прав працівників і роботодавців, а також із необхідністю удосконалення відповідного законодавства, що безпосередньо пов'язано з тематикою дослідження.

Основні наукові положення та висновки дисертації логічно впливають із предмета та об'єкта дослідження, не виходять за межі обраної проблематики й водночас комплексно охоплюють ключові аспекти правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Крім наведених позитивних характеристик дисертаційного дослідження, необхідно зауважити, що окремі його положення потребують додаткового обґрунтування, уточнення та

конкретизації. Висловлені в роботі окремі твердження й висновки можуть стати предметом фахової наукової дискусії під час захисту дисертації.

1. Потребує уточнення положення новизни стосовно прийняття спеціального законодавства щодо службових об'єктів інтелектуальної власності та інших особливих об'єктів інтелектуальної власності (с. 19-20). Якщо «інші особливі об'єкти інтелектуальної власності» включають комерційну таємницю та наукове відкриття, то пропозицію у цій частині слід перенести до новизни третього рівня у рубриці «Набули подальшого розвитку», оскільки відповідні пропозиції висувалися раніше іншими авторами.

2. Вимагає додаткового обґрунтування виділена в запропонованій класифікації група «об'єктів господарської інтелектуальної власності», до якої віднесено раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці та ноу-хау (с. 19). Вони, як вказується, є не об'єктами інтелектуальної власності, а «формами правового вираження таких об'єктів» з огляду на відсутність чіткого визначення предмета або переліку предметів, які підлягають захисту (с. 93). Такий підхід не дає можливості з достатньою чіткістю зробити висновок про зміст поняття «об'єкти господарської інтелектуальної власності» та про співвідношення цього поняття з об'єктами права інтелектуальної власності, визначеними законом, особливо з урахуванням того, що вітчизняне право загалом не надає окремої правової охорони формам вираження об'єктів права інтелектуальної власності.

3. Потребує доопрацювання запропонована класифікація об'єктів права інтелектуальної власності з точки зору їхньої ефективності та застосування. Так, у запропонованій дисертантом класифікації об'єктів права інтелектуальної власності виділено окрему групу «неефективні об'єкти інтелектуальної власності», до якої віднесено наукові відкриття і породи тварин (с. 19, 92). При цьому критерій такого виділення чітко не визначений, особливо з огляду на те, що в основу класифікації інших груп об'єктів покладено, як видається, інші критерії.

Крім того, необхідно уточнити, як саме сприятиме прийняття спеціального законодавства «зміні правових якостей категорій прав» на наукове відкриття, породи тварин (с. 20).

4. При загальному схваленні дослідження дисертантом такого складного питання як класифікація об'єктів права інтелектуальної власності, слід зауважити, що критеріями запропонованої ним класифікації є, зокрема, ефективність використання цих об'єктів у господарській діяльності та отримання комерційної вигоди (с. 93). Такий підхід вимагає додаткового обґрунтування у контексті теми дисертації.

5. Недостатньо обґрунтованою видається пропозиція дисертанта щодо виключення з переліку об'єктів права інтелектуальної власності порід тварин (с. 158). Селекційні досягнення у тваринництві тривалий час визнаються об'єктами прав інтелектуальної власності, у тому числі й на міжнародному рівні Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, поряд з аналогічними об'єктами у рослинництві й іншими генетичними та біологічними ресурсами. Спеціальні закони щодо цих об'єктів права інтелектуальної власності існують у європейських країнах, таких як Румунія та Болгарія.

Стаття 25 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» встановлює, що селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва визнається винаходом у встановленому законодавством порядку. Водночас Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» виключає надання правової охорони породам тварин як винаходам. Законопроекти, які мали на меті удосконалити правову охорону порід тварин, так і не були прийняті парламентом. Як наслідок, на сьогодні відсутній правовий механізм, який би передбачав порядок видачі патенту та надання правової охорони цим об'єктам права інтелектуальної власності.

Проте недоліки правового регулювання не можуть слугувати аргументом для вилучення з об'єктів права інтелектуальної власності селекційних досягнень у сфері тваринництва, які є важливою складовою діяльності у сфері біотехнологій і джерелом додаткових прибутків у сільському господарстві.

Наприклад, у США видано кілька десятків патентів, пов'язаних із генетичними ресурсами тварин.

Слід також зауважити, що забезпечення охорони селекційних досягнень у сфері тваринництва як об'єкта права інтелектуальної власності не потребує внесення змін до статті 180 ЦК України, оскільки остання не містить положень, які б перешкождали надання правової охорони відповідним селекційним досягненням як результатам інтелектуальної, творчої діяльності.

За таких обставин більш перспективним напрямком дослідження видається удосконалення наявного правового регулювання відносин щодо створення і використання порід тварин саме як об'єктів права інтелектуальної власності.

6. Потребує уточнення твердження дисертанта про неможливість матеріалізації об'єктів права інтелектуальної власності у контексті теорії виключних прав, яка заважає активному залученню об'єктів інтелектуальної власності у економічний розвиток (с. 20, 168-169). З цього дисертант робить висновок про необхідність залучення, на противагу існуючим, певних правових механізмів, характерних для пропріетарної теорії. Доцільним було б деталізувати, які саме механізми слід залучити, та яким чином вони забезпечать кращу комерціалізацію об'єктів права інтелектуальної власності. Принагідно зауважу, що передання виключних прав разом із механізмом ліцензування широко застосовується як у європейських країнах, так і в країнах загального права, досвід яких наводиться у дисертації на підтвердження зазначеної позиції.

Проте висловлені зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань і не зменшують науково-теоретичної та практичної цінності роботи в цілому і не відображаються на загальній позитивній оцінці дисертації.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості їх використання у кількох напрямках. Насамперед, одержані висновки та пропозиції можуть слугувати методологічним підґрунтям для подальших наукових досліджень, присвячених загальним і спеціальним правовим аспектам реалізації та захисту прав інтелектуальної

власності у трудових правовідносинах. Вони створюють базу для розвитку доктрини у сфері взаємодії трудового права та права інтелектуальної власності.

Результатам дослідження притаманний певний потенціал і для нормотворчої діяльності, зокрема у частині вдосконалення правового регулювання створення та використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у трудових правовідносинах з метою належного забезпечення прав та інтересів як працівника, так і роботодавця. Запропоновані підходи можуть бути враховані під час підготовки змін до цивільного та трудового законодавства, а також під час розробки спеціального закону про охорону об'єктів права інтелектуальної власності, створених у зв'язку з виконанням трудового договору. Крім того, висновки дисертації можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного спрямування під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Трудове право», «ІТ-право», «Патентне право» і розробки навчально-методичних матеріалів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. У наукових публікаціях дисертанта відображено ключові теоретичні підходи, авторські класифікації, основні висновки щодо правового режиму об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, а також сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що забезпечує належну апробацію одержаних результатів у фаховому середовищі.

Опубліковані праці за тематикою та змістом відповідають структурі дисертації, відтворюючи її основні ідеї у фахових виданнях і збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, що робить результати дослідження доступними для наукової спільноти та практиків. Обсяг і характер публікацій дають підстави стверджувати, що дисертант у достатній мірі виконав вимоги щодо оприлюднення основних положень, висновків і результатів дисертаційної роботи.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час ознайомлення з дисертаційною роботою Сухана С.С. та оприлюдненими за її результатами науковими публікаціями ознак порушення академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Загалом дисертаційне дослідження Сухана С.С. «Правове регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах України» є завершеною самостійною науковою працею, у якій вирішено важливе наукове завдання, що має істотне теоретичне та практичне значення для розвитку національного законодавства у сфері інтелектуальної власності та трудового права. Робота відзначається актуальністю обраної тематики, належним рівнем опрацювання вітчизняних і зарубіжних джерел, коректним використанням порівняльно-правового методу, логічною структурою та внутрішньою послідовністю викладення матеріалу. Наукові положення, висновки та пропозиції дисертанта загалом є обґрунтованими, узгоджуються з сучасними доктринальними підходами й можуть бути використані в подальшій науковій, нормотворчій і правозастосовній діяльності.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів, їх теоретичне узагальнення та практична спрямованість відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право». Основні положення дисертації знайшли належне відображення в опублікованих працях здобувача, що свідчить про достатню апробацію результатів дослідження у фаховому науковому середовищі. Висловлені в рецензії зауваження мають дискусійний характер, стосуються окремих аспектів систематизації та обґрунтування окремих авторських тез і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Ураховуючи зазначене, дисертація Сухана С.С. на тему «Правове регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 «Право», Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим

наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її автор - Сухан Станіслав Станіславович - за результатами публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного та приватного права

Київського університету права

Національної академії наук України

Іван ВАЩИНЕЦЬ

